

Asia: VN/10556/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi yleistukea koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

1. Yleistä lausuttavaa esityskokonaisuudesta

Monimuotoiset perheet –verkosto pitää hyvänä sosiaaliturvan yksinkertaistamista, mutta painottaa, että huollettavat lapset tulisi aina huomioida sosiaaliturvassa.

Monimuotoiset perheet –verkosto muistuttaa, että perusturvan tulee olla riittävällä tasolla ja siinä tulee aina huomioida lapsen etu sekä erilaiset perhetilanteet. Sosiaaliturvan tulee olla riittävää, jotta vanhemmat voivat myös työttömyyden kohdatessa ja koko työttömyyden ajan huolehtia lastensa hyvinvoinnista, kuten Suomen perustuslaki ja Suomea sitova YK:n lapsen oikeuksien sopimus edellyttävät.

Kuten esityksessäkin todetaan (s. 39):

“YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanoa valvova lapsen oikeuksien komitea on tuoreissa Suomea koskevissa suosituksissaan suositellut välttämään sellaista sosiaaliturvaetuuksien leikkaamista, joka vaikuttaa köyhyys- ja syrjäytymisvaarassa oleviin lapsiin (2.6.2023, CRC/C/FIN/CO/5-6).”

Yleistuen täysi tarveharkintaisuus, matala taso sekä huoltovelvollisuuteen ja lapsiperheisiin kohdistuneiden tarveharkintojen kevennysten poistaminen, sekä ilman kansalaisuutta vakituisesti Suomessa asuvien vanhempien rajaaminen ulos sosiaaliturvan piiristä, ovat juuri tällaisia sosiaaliturvan heikennyksiä.

Nämä heikennykset osuvat jälleen kerran samoihin ihmisiin ja elämäntilanteisiin, erityisesti vaikeasti työllistyyiin yksinhuoltajiin, mikä on täysin kohtuutonta. Esityksen mukaan:

“Yksinhuoltajakotitalouksissa tulojen pientyminen kohdistuu arviolta 481 henkilöön.” Ryhmä on siis valtakunnallisesti pieni, mutta erittäin haavoittuvassa asemassa, ja sellainen, johon ovat osuneet jo useat muut hallituksen leikkaukset, joten tätä kohdentumista voidaan pitää täysin kohtuuttomana.

Monimuotoiset perheet on koonnut tietoa yhden vanhemman perheiden heikosta työllisyydestä: <https://www.monimuotoisetperheet.fi/yhden-vanhemman-perheiden-tyollisyys-heikkoa-5-suositusta-kunnille/>

Esityksen mukaan valmistelun aikana “on arvioitu yleistuen tarveharkinta -malleja, joissa huomioitaisiin avo- tai avioliitto taikka huollettava lapsi, kuten nykyisin työmarkkinatuen tarveharkinnassa huomioidaan. Vaihtoehtoisista tulorajoista, vähennysprosentteista, huollettavan lapsen vaikutuksesta sekä yleistuen saajan tulojen määrästä riippuen maksettava yleistuki voisi olla määrältään suurempi tarveharkintatuloja saaville parisuhteessa oleville ja henkilöille, joilla olisi huollettavia lapsia kuin yksinasuvilla lapsettomilla yleistuen saajilla. Lapsen elatusta turvataan muista järjestelmistä, kuten lapsilisä ja elatustuki.”

Verkosto muistuttaa, että lapsilisä ei riitä lapsen elättämiseen, sen taso on merkittävästi liian matala, eikä sitä ole sidottu indeksiin. Lapsilisän tasoa ei myöskään ole mahdollista korottaa tai nykyisellään kohdentaa erityisesti sitä tarvitseviin ja siitä hyötyviin perheisiin, koska se on kaikista lapsista maksettava lisä ja jo nykytasollaan erittäin suuri menoerä valtiolle. Verkosto kannustaa kehittämään lapsilisää, erityisesti jatkamalla sitä 18 ikävuoteen asti, mahdollistamalla sen jakaminen huoltajien kesken, automatisoimalla yksinhuoltajakorotus, tekemällä monikkolapsille vastaavan korotuksen kuin 4. lapsista sekä jatkamalla lapsilisää 3 kuukautta lapsen kuoleman jälkeen. Jos lapsilisää käytetään varmistamaan perheiden toimeentuloa, se tulee myös sitoa indeksiin.

Elatustuen ja elatusavun uudistukseen verkosto on kommentoinut erikseen, mutta muistuttaa, ettei elatustuenkaan taso ole riittävä, eikä se kohdistu kaikkiin, joihin tämän muutoksen vaikutukset kohdistuvat.

Verkosto esittääkin lapsikorotuksen palauttamista yleistukeen, jotta lapsen huolto voitaisiin tosiasiallisesti huomioida yleistukea saavien osalta, heidän perheensä ja lapsensa riittävän toimeentulon varmistamiseksi.

- Lausuttavaa esityksen vaikutuksista kotitalouksiin

Esityksen mukaan: “Ehdotetulla yleistuen tarveharkinnalla on merkitystä yleistuen saajan kykyyn vastata yleistuella perustuslain 19 §:n 3 momentissa tarkoitettua lapsen huollosta. Vaikutuksen ei kuitenkaan arvioida heikentävän yleistuen saajan kykyä vastata lapsen huollosta, koska lapsen elatusta tuetaan muista järjestelmistä, kuten lapsilisällä, elatustuella ja elatusavulla. Yleistuen tarveharkinnassa ei huomioitaisi lapsilisää, lapsen toiselta vanhemmalta saamaa elatusapua taikka tämän sijaan saatua elatustukea, mikä vastaisi nykytilaa työmarkkinatuen tarveharkinnassa.”

Monimuotoiset perheet -verkosto pitää tätä vaikutusarviointia vääränä, sillä saajan kykyä vastata lapsen huollosta ei riittävällä tasolla ja kattavuudella tueta mainituista järjestelmistä. Väite vaatisi taakseen yksityiskohtaista arviota siitä, millainen huollosta huolehtimisen mahdollisuus ja todellinen taloustilanne perheille jää. Väitteen tueksi ei esitetä varsinaisia laskelmia.

Esityksessä todetaan, että:

“Yleistuen tarveharkinta ei kuitenkaan arvioida luovan väliinputoajaryhmiä sosiaaliturvassa, sillä vaikka tarveharkinnalla on vaikutus tuloja saavan henkilön yleistuen määrään, yleistuen saajan huollettavat lapset edelleen olisivat muiden perustuslain 19 §:n 2 ja 3 momentin tarkoittamien etuuksien ja palveluiden piirissä.”

Perustuslaissa ei ole ilmaistu selkeitä etuuksia ja palveluita, jotka tukevat lapsia, vaan lakisääteiset tuet täsmennetään muissa laeissa. Siksi tämä ilmaisu ei riitä ilmaisemaan, mitkä etuudet ja palvelut tosiasiallisesti perheen toimeentulon heikentyessä turvaavat riittävän toimeentulon perheille sekä lapsen oikeudet.

Jos esitys toteutetaan tällaisenaan, on sen todellisia vaikutuksia perheiden ja lasten köyhyyteen ja toimeentuloon seurattava perhekohtaisesti, huomioiden muutkin hallituskauden muutokset. Monimuotoiset perheet -verkosto on äärimmäisen huolissaan lapsiperheköyhyyden lisääntymisestä ja syventymisestä tämän ja usean muun hallituksen muutoksen myötä, eikä pidä riittävänä nykyistä heikommassa asemassa olevien perheiden sosiaaliturvaa ja palveluita.

Monimuotoiset perheet –verkosto painottaa, että vaikka kyseessä olisi määrällisesti pieni ryhmä, on näiden erityisen haavoittuvassa asemassa olevien perheiden toimeentulo turvattava ja lapsiperheköyhyyttä määrätietoisesti vähennettävä, ei lisättävä.

Ei ole kohtuullista, että tarveharkinnan erikoissääntöjen poistaminen johtaa siihen, että lapset eli 0-17-vuotiaat ovat tulojen pienenemisen kohteena toiseksi ja kolmanneksi suurimmat ikäryhmät yli 55-vuotiaiden jälkeen.

Esityksen mukaan tämä ikäryhmäjako johtuu erityisesti siitä, ettei huollettava lapsi vaikuttaisi tarveharkinnan tulorajaan:

“Lapsiperheiden tarveharkinnan erikoissääntöjen poistaminen selittää osaltaan tulojen pienenemisen kohdentumista em. ikäryhmiin.”

“Samoin poiketen nykyisestä työmarkkinatuen tarveharkinnasta, huollettava lapsi ei vaikuttaisi yleistuen tarveharkinnan tuloarajaan, mikä selittää osaltaan tulojen pienentymisen kohdentumista edellä mainittuihin ikäryhmiin”

“Vaikutusten kohdentumista pareihin (lapsettomiin ja niihin, joilla on lapsia) selittää osaltaan se, että puolison huoltovelvollisuus sekä lapsiperheisiin kohdistuneet tarveharkinnan kevennykset poistuvat.”

Jotta heikentävä vaikutus lapsiin voitaisiin poistaa on huollettava lapsi otettava tarveharkinnan tuloarajassa huomioon. Puolison huoltovelvollisuus ja lapsiperheisiin kohdistuneet tarveharkinnan kevennykset on säilytettävä.

Sosiaaliturvassa tulee aina olla mukana lapsikorotus tai vastaava elementti, joka huomioi huoltajien ja elatusvelvollisten vastuut. Tarveharkinnan tuloarajassa on tärkeää huomioida huoltovastuut, mutta tuloarajassa huomioitavien tulojen korotusta on lisättävä, jotta työttömien vanhempien perheen toimeentulo voidaan turvata esimerkiksi yhdistämällä pientä ansiotuloa sosiaaliturvaan.

Myös indeksikorotukset ovat lapsiperheiden köyhyyden vähentämiseksi ja ennaltaehkäisemiseksi erittäin tärkeitä. Tarveharkintaisuuden lisääminen lisää kannustinloukkujen mahdollisuuksia sekä byrokratiaa sekä hakijoille että järjestelmälle.

Verkosto muistuttaa myös riittävän toimeentulon vaikutuksista lapsitoiveiden toteuttamiseen ja peräänkuuluttaakin sosiaaliturvan leikkauksista sekä systemaattista yhteisvaikutusten arviointia ja seuranta, jotka huomioivat sekä erilaiset perhetilanteet että vaikutukset lapsitoiveisiin, niiden lykkäämiseen ja syntyvyyteen, jonka tasosta hallitus on esittänyt huolensa.

Erityisesti leikkausten ja epävarmuuden kohdentuminen nuoriin lapsettomiin pareihin ja taloudellisen epävarmuuden lisääminen siirtävät tutkitusti lapsitoiveiden toteuttamista myöhempään tulevaisuuteen, mikä on tärkein syy vajaan jäävään lapsilukuun toiveisiin nähden, eli syntyvyyden alhaisuuden selkein taustatekijä. Taloudellinen epävarmuus on merkittävä tekijä lapsitoiveiden toteuttamisen siirtämiseen kauemmas tulevaisuuteen, mikä on merkittävä syy tahattoman lapsettomuuden ja kasvaneen hedelmöityshoitotarpeen takana.

Lisätietoja: <https://www.vaestoliitto.fi/verkkojulkaisut/kuka-haluaa-lapsia-2020-luvulla/>

Lapsen oikeus riittävään sosiaaliturvaan, toimeentuloon ja hyvinvointiin ei voi olla katkolla vanhemman työttömyyden aikana, vaikka tavoitteena olisikin vanhemman työllistyminen. Verkosto huomauttaa myös esityksen toteutuksesta “Ehdotetuilla muutoksilla arvioidaan olevan mittaluokaltaan vähäisiä vaikutuksia työllisyyteen.” (s. 34). Myös esityksen mukaan on siis epätodennäköistä, että muutosten myötä yhä pienemmille tuloille jäävät, merkittävässä määrin

työllistymisellä pystyisivät parantamaan omaa tilannettaan. Näin muutokset tosiasiasa vain heikentävät heidän toimeentuloaan, mikä on erityisen huolestuttavaa lapsiperheiden ja erityisesti yksinhuoltajien kannalta.

Se, että peruspäiväraha ei ole tarveharkintainen on estänyt kannustinloukkujen muodostumista. On tärkeää huomioida, että tarveharkintaisuus tarkoittaa aina myös byrokratian lisääntymistä ja tukien saannin hidastumista saajalle. Usein byrokratian lisääminen johtaa tukien alikäyttöön ja entistä syvempiin toimeentulon ongelmiin.

Esityksessä todetaan, että:

“Yleistuen tarveharkinta ei vaikuttaisi kaikista vähävaraisimpien ja pienituloisimpien lapsiperheiden tuloihin, koska tarveharkinta koskisi vain sellaista yleistukea saavaa vanhempaa, jonka jatkuvaluonteiset tulot ylittäisivät tarveharkinnan tulorajan eikä tarveharkintatuloina huomioitaisi lapsen elatusta turvaavia etuuksia, kuten lapsilisää tai elatustukea”

Monimuotoiset perheet –verkosto huomauttaa, että tarveharkinta alkaa siis vaikuttaa perheeseen heti, jos vanhempi alkaa saada jatkuvaluonteista suurempaa tuloa, mikä luo selvän kannustinloukun tulojen lisäämiseen. Tämän kannustinloukun vaikutusta ei esityksessä olla arvioitu lainkaan. Erityisesti yksinhuoltajien osalta kokopäivätyön löytäminen tai vastaanottaminen voi olla erittäin haastavaa (esimerkiksi vuorotyönä, jos lapset ovat yli vuorohoitoiän, mutta eivät voi olla kotona yksin), joten osa-aikatyön mahdollisuuksien vastaanottaminen olisi ainoa tosiasiallinen mahdollisuus lisätä perheen tuloja ja pysyä työelämässä kiinni. Myös tämä esitys, kuten muutkin hallituksen aiemmat sosiaaliturvaesitykset ovat tehneet osa-aikatyön ja sosiaaliturvan yhdistämisen käytännössä mahdottomaksi, mikä heikentää perheiden toimeentuloa ja sen parantamisen mahdollisuuksia omalla työllään.

Vanhempien ja perheen toimeentulon stressi sekä vaikeudet byrokratian kanssa heijastuvat myös suoraan lapsiin, heikentäen heidän jaksamistaan, hyvinvointiaan sekä pitkällä tähtäimellä luottamustaan yhteiskuntaan.

Vaikutusarvioissa tarveharkintaisen rajan ylittyminen on laskettu vain runsaasti epävarmuuksia sisältäneillä malleilla, jotka eivät kuvaa perheiden todellisia tilanteita. Monimuotoiset perheet –verkosto ehdottaakin, että vastaavissa tilanteissa otettaisiin käyttöön tilastolaskennan ohella syvempi tiedonhankinta vaikutuksista esimerkiksi haastattelujen ja kyselyiden avulla. Näin voitaisiin saada parempaa kuvaa perheiden moninaisista ja muuttuvista tilanteista, ja miten vaikutukset perheiden arjessa näkyvät.

- Lausuttavaa esityksen vaikutuksista toimeenpanijoihin

-

- Lausuttavaa esityksen muista vaikutuksista
 -
- Lausuttavaa yleistukilain yleisistä säännöksistä (1 luku)
 -
- Lausuttavaa yleistuen saamisen työvoimapolitiittisista edellytyksistä (2 luku)
 -
- Lausuttavaa yleistuen määräytymisperusteista (3 ja 4 luvut)
 -
- Lausuttavaa yleistuen toimeenpanosta ja muutoksenhausta (5 ja 6 luvut)
 -
- Lausuttavaa yleistuen tietojen saamista ja luovuttamista koskevista ehdotuksista (7 luku)
 -
- Lausuttavaa yleistuen rahoituksesta (8 luku)
 -
- Lausuttavaa yleistukilain ehdotetusta voimaantulosta (9 luku)
 -
- Muuta lausuttavaa ehdotetusta yleistukilaista
 -
- Lausuttavaa peruspäivärahaa koskevien säännösten kumoamista koskevasta ehdotuksesta
 -
- Lausuttavaa työmarkkinatukea koskevien säännösten kumoamista koskevasta ehdotuksesta
 -
- Muuta lausuttavaa työttömyysturvalakiin ehdotetuista muutoksista
 -
- Lausuttavaa yleistuen saajalle järjestettävien työnhakukeskusteluiden jaksosta
 -
- Lausuttavaa yleistuen saajalle järjestettävien työnhakukeskusteluiden sisällöstä
 -
- Muuta lausuttavaa työvoimapalveluiden järjestämislakiin ehdotetuista muutoksista

-

Laki työttömyysetuuksien rahoituksesta annetun lain muuttamisesta

-

Laki työttömyyskassalain muuttamisesta

-

Laki yleisestä asumistuesta annetun lain 12 §:n 2 momentin muuttamisesta

-

Laki eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024–2027 annetun lain muuttamisesta

-

Laki sairausvakuutuslain muuttamisesta

-

Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain muuttamisesta

-

Laki takuueläkkeestä annetun lain 19 §:n muuttamisesta

-

Laki kansaneläkelain muuttamisesta

-

Laki työntekijän eläkelain muuttamisesta

-

Laki yrittäjän eläkelain muuttamisesta

-

Laki maatalousyrittäjän eläkelain 32 ja 46 §:n muuttamisesta

-

Laki merimieseläkelain muuttamisesta

-

Laki julkisten alojen eläkelain muuttamisesta

-

Laki työtapaturma- ja ammattitautilain 141 §:n muuttamisesta

-

Laki maatalousyrittäjän työtapaturma- ja ammattitautilain 97 §:n muuttamisesta

-

Laki asumisperusteisesta sosiaaliturvasta rajat ylittävissä tilanteissa annetun lain 7 §:n muuttamisesta

-

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain muuttamisesta

-

Laki maatalousyrittäjien lomituspalvelulain 4 §:n muuttamisesta

-

Laki työllistymisen monialaisesta edistämisestä annetun lain 7 §:n muuttamisesta

-

Laki kotoutumisen edistämisestä annetun lain muuttamisesta

-

Laki elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksista sekä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten kehittämis- ja hallintokeskuksesta annetun lain 3 a §:n muuttamisesta

-

Laki työsopimuslain 12 luvun 3 §:n muuttamisesta

-

Laki merityösopimuslain 12 luvun 3 §:n muuttamisesta

-

Laki kunnan ja hyvinvointialueen viranhaltijasta annetun lain 45 §:n muuttamisesta

-

Laki kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain 2 ja 31 a §:n muuttamisesta

-

Laki tuloverolain 93 §:n muuttamisesta

-

Laki evankelis-luterilaisen kirkon viranhaltijasta annetun lain 60 §:n muuttamisesta

-

Laki opintotukilain 6 §:n muuttamisesta

-

Laki valtakunnallisista opinto- ja tutkintorekistereistä annetun lain 20 ja 21 §:n muuttamisesta

-

Laki ulosottokaaren muuttamisesta

-

Laki oikeudenkäynnistä vakuutusosoikeudessa annetun lain 6 §:n muuttamisesta

-

4. Muuta lausuttavaa

-

Kolu Emma
Monimuotoiset perheet -verkosto